

FIGYELŐ

A nyilvánosság mindinkább társadalmi életünk sajátosságává válik. Ennek egyik jele, hogy a horvátországi művelődési alap nyilvánosságra hozta az 1966. évi munkájáról szóló beszámolót, valamint 1967. évi tervét. Az alap eszközeiből támogatták az általános kulturális tevékenységeket, a könyv- és folyóirat-kiadást meg a filmgyártást. Az idén hasonló célokra adják a pénzt. Pályázatot írnak ki, s a legmegfelelőbb ajánlatokat fogadják el.

Két dolgot szeretnék ezzel kapcsolatban kiemelni. Az egyik: a nyilvánosság. A Telegram közölte a tavalyi számadást és az idei programot. Nem titkolóznak tehát, nem kódosítanak. S nem kevésbé jelentős, hogy az érdekeltek tudják, az idén mire és milyen feltételek mellett kaphatnak támogatást. Az alap igazgató bizottsága kimondta, pontosan meghatározta: kinek és mire ad pénzt. S így most elégedett lehet minden fél: azok is, akiknek a dinárjaiból az alap eszközei alakulnak, azok is, akikhez ezek az eszközök támogatás formájában eljutnak. Így aztán akik ilyen vagy olyan formában, szinte észrevétlenül, hozzájárulnak az alaphoz, jól tudják, milyen formában kapják vissza azt — természetesen megsokszorozva —, amit egyszer befektettek. Mert a kultúrát csak így lehet éltetni, a kulturális életet csak így lehet fejleszteni: ha mindenki ad, s ha a támogatás, a kulturára szánt pénz jó helyre kerül. S e két követelménynek legjobban úgy lehet eleget tenni, ha az egész kérdésről idejében és kimerítően tájékoztatjuk a közvéleményt.

Különösen érdekes, hogy a horvátországi alap arról is gondoskodik, hogy támogatása valóban szolgálja a kultúrát, a kulturális életet; nem alamizsnát ad, hanem annyit és úgy, hogy a vállalkozások célt érjenek, tehát addig segít, míg a szándékok meg nem valósulnak. Tudják, hogy nincs annál rosszabb, mint amikor a kulturális törekvések félúton megakadnak — pénzhiány miatt.

Egy alkalommal volt már szó ebben a rovatban Josip Vidmar változásairól. Ezért szeretném itt feljegyezni, hogy Marija Mitrović a Književne novineban igen érdekes cikket írt erről, és elég pontosan tapintott rá Vidmar pálfordulásának okaira.

Marija Mitrović szerint Vidmar esztétikai nézetei a háború előtt a katolikus, valamint az utilitarista szociális irodalmi nézetekkel való összeütközésben fejlődtek. Nem kötötte le magát semmilyen filozófiai vagy esztétikai tan mellett, szabadon kereste a maga mércéit — individualista volt. Mindaddig, amíg mint individualistának legfőbb erkölcsi törvénye a hűség volt önmagához, Vidmar nem válhatott kritikájában

moralizálóvá. Amikor azonban elhagyta előbbi hitét, individualistából kollektivistává lett, a művészet célját a művészet természete fölé rendelte, s így szükségszerűen elvesztette annak lehetőségét, hogy helyes álláspontot foglaljon el a korszerű irodalommal szemben.

Lehet, hogy az árnyalatokban nincs egészen igaza Marija Mitrovićnak, sőt valószínű, hogy más elemek, komponensek is közrejátszottak itt, maga a tény marad: Vidmar nemcsak önmagával, múltjával, nézeteivel került összeütközésbe, hanem a mai irodalommal és a haladással is, ez pedig a legnagyobb vereség, ami egy kritikust, egy esztétát érhet.

Milyen nagy az anyanyelv hatalma! Végigkísér bennünket az első kimondott szótól halálos ágyunkig, s ha máshol nem, hát ott, utolsó szavunkat anyanyelvünkön mondjuk ki. Mostanában mégis annak vagyunk a tanúi, hogy csökken az érdeklődés az anyanyelv iránt, csökken az anyanyelv fontosságának tudata. Pedig minden gondolkodó ember előtt nyilvánvaló lehet, mit jelent az anyanyelv, milyen jelentős lélektani szempontból is. Zoran Glušćević, az ismert szerb kritikus írta nemrég egy esszéjében, hogy „... az anyanyelv háttérbe szorítását vagy az anyanyelv használatának a jogától való megfosztást, vagy az anyanyelv használatának megakadályozását az egyén személyes vereségként éli át...” Ennek bizonyítéka, hogy azok, akik nehezen beszélnek anyanyelvüket, akik valamilyen okból kifolyólag egy idegen nyelvet könnyebben, szívesebben használnak, mint anyanyelvüket (s ne feledkezzünk el azokról sem, akik a körülmények alakulása folytán nem is tudják, mi az anyanyelvük, két nyelvet tanultak egyszerre, vagy nem az anyanyelvüket tanulták meg előbb), tele vannak komplexusokkal, kerülnek anyanyelvük használatát, kisebbségi érzés alakul ki bennük.

Ismét Zoran Glušćević szavait szeretném idézni: „Van valami megnyugtató az anyanyelv hangzásában: valami nagyon ismert, nagyon közeli és nagyon közvetlen, ami megértést és együttérzést ígér...” Ottthonunkban és az iskolában az anyanyelv az, ami egyik alapköve a gyermek nevelésének, később pedig a felnőttnek az önbizalom forrása és a teljes értékű emberi élet biztosítója. Az idegen nyelvek ismerete ma parancsoló szükségesség. Nincsenek távolságok, s a kultúra egyetemesége nyilvánvaló. De anyanyelv nélkül nincs kultúra, anyanyelv nélkül nincs haladás. Az első szó, mely a gyermek tudatához ér, anyanyelvén hangzik el, az első mesét anyanyelvünkön halljuk, olyan kincs ez, mely nélkül nincs igazi emberi boldogság. De úgy tetszik, az utóbbi években kissé elfeledkeztünk erről. Túlságosan a kultúra magasabb szférái, az irodalom, az irodalomtörténet felé fordultunk, a mindennapi nyelvvelést mintha elhanyagoltuk volna. Pedig anyanyelvünkéről van szó. Örökségünkéről, melynek velünk kell élnie. Ezért érdemel nagyobb gondot, több gondoskodást. Az édes anyanyelvhez nem lehetünk — mostohák!

Saša Vereš az állandó rovatokról ír a Telegramban, arról, mit jelent a folytonosság, melyet az ilyen írások biztosíthatnak. Külföldi és hazai példákat sorol fel, Matoš egykori tárcáiról, Vinavernek a Republikában megjelent széljegyzeteiről, a Figaro litteraire-ben megjelenő Mauriac-jegyzetéről, Jean Dutourd-ról, a Le nouveau Candide cikkírójáról, Draško Redepnek a Letopis Matice srpskeban és Antun Šoljannak a Telegramban közölt kritikáiról beszél. Egy-egy munkatárs, akinek írásai állandóan, hétről hétre, esetleg hónapról hónapra jelennek meg a lapok-

ban, folyóiratokban, már-már elválaszthatatlan magától a laptól, együvé tartoznak, s a folytonosság megszakadása az olvasókban hiányérzetet idéz elő.

A mi lapjainkban is vannak állandó rovatok, állandó cikkírók: hányan olvassák minden pénteken Herceg Jánosnak a többiekétől annyira elütő Jó reggeltjét, vagy vasárnaponként Gál László Böngészőjét a Magyar Szóban. Így olvastunk még egy rovatot napilapunkban minden vasárnap, gyönyörködve és élvezettel, egy rovatot, melyben szellemesség és stílusbravúr, igényesség és olvasmányosság, időszerűség és megismételhetetlenség egyesült: a Varázsszemet. Ez a rovat azonban lekerült a Kilátó hasábjairól, s nem győzzük sajnálni. Nem pótolhatják ezt a lap főszerkesztőjének igazán kitűnő vezércikkei sem, a Varázsszem a maga bölcsességével, humánus szatírájával olyan rovata volt a lapnak, mely egyéni ízével, hangjával mindig vonzotta az olvasót. Nem szólt világrengető dolgokról, csak apróságokat tárgyalt meg, nem is tárgyalt: csevegett, de ezek az apróságok és ez a csevegés volt az, amit nálunk csak, a Varázsszemben lehetett megtalálni. Ennél a rovatnál megállt az olvasó, elidőzött, s emlékezett rá.

Ezért pótolhatatlan a Varázsszem, ezért lenne kár, ha nem kelne újra életre napilapunk hasábjain.

A 7 Nap folytatásokban közölte Gombos János emlékezéseinek néhány részletét. Nálunk egyedülálló írás Gombos Jánosé, az olvasók olyan dolgokról értesültek belőle, melyekről eddig csak beszéltek, esetleg külföldi írók műveiben olvastak róluk. Most első kézből tudjuk meg, milyen volt az egyik földi pokol. A lap azonban nem közölte teljes egészében Gombos emlékezéseit, érdekes lenne hát valamilyen formában az egész szöveget közzétenni. Roppant fontos dokumentum ez, s olvasóközönségünket nem lenne szabad megfosztani attól a lehetőségtől, hogy közvetlenül megismerkedjék egy letűnt kor borzalmaival s egy bácskai ember vergődésével a messzi idegenben.

Gombos persze nem Szolzsenyicin, de vallomása mindenképpen megérdemli a nyilvánosságot, a nyilvánosság pedig megérdemli, hogy ennek az izgalmas műnek megismerje az integrális szövegét.

Versenyek, pályázatok, díjazások alkalmával gyakran vannak elégedetlenkedők, akik nem értenek egyet a zsüri döntéseivel, akik vagy másképpen osztották volna a díjakat, vagy más szempontokat érvényesítettek volna.

Lehet persze kifogásunk az ellen is, hogyan és kinek osztották ki a Sterija Játékok díjait. Nem a zsüri védelmében, csupán a tárgyilagosság kedvéért hadd írjam le: biztos, hogy többen érdemlik meg a díjakat, mint ahányan megkapták, hisz a jutalmak száma mégiscsak korlátozott, s valószínűnek tartom, hogy a zsüri volna a legboldogabb, ha minden kimagasló rendezői, színészi teljesítményt díjazhatna. Mivel azonban a díjak száma előre meg van határozva, nehéz eldönteni, hogy a sok jó közül melyiket jutalmazzák. De ez más kérdés.

Vizont szorosan ide tartozik az a kérdés, milyen alapon kifogásolhatjuk a zsüri döntéseit. Nem lehet a díjakat a zsüri mércéinél alacsonyabb mércék nevében kétségbe vonni. Nem lehet az olyan döntéseket, melyeket a bizottság tagjai legjobb belátásuk szerint és a színművészet haladásának szemszögéből hoztak, vidékies, konzervatív álláspontonról támadni. Illetve lehet, mert van rá példa, de nincs értelme. Nincs értelme például Miodrag Kujundzić, a Dnevnik színházi kritikusa kifogá-

sainak, mert nem az igazi értékek nevében, nem egy tárgyilagosabb, művészből szempont nevében vonja kétségbe a zsüri döntéseit, hanem maradi, provinciális álláspontról. Megnyilatkozott véleménye már a Játékok folyamán írt kritikáiban, most pedig, amikor kihunytak a fények a színpadon, s nem lángolnak a fáklyák a színház bejárata előtt, összefoglaló jellegű írásaiban Kujundžić nem a darabok, színészek, rendezők művészetéről elmélkedik, hanem díjakat akar osztani. S ebben az igyekezetében nemcsak a bíráló bizottság döntéseinek helyességét vonja kétségbe, hanem megtámadja a Játékok Nagytanácsának főtítkárát és főleg a Játékok szelektorát, aki javaslatot tett a műsor összeállítására.

Biztosak lehetünk, hogy jövőre, amikor eloltják a lámpákat a színpadon és a nézőtéren, Miodrag Kujundžić újra bejelenti különvéleményét, amely a szelektor, a zsüri és mások véleményével és döntéseivel való elégedetlenségén alapszik. És ez nem lesz szokatlan: elégedetlensége, különvéleménye ma már szinte intézmény, mely nélkül a Játékok visszhangja egy hamis tónussal lenne szegényebb.

Tomán László